

Barok

Nazwa Epoki i Ramy Czasowe

Barok, termin pochodzący od portugalskiego słowa "barocco" oznaczającego nieregularną, niezwykłą perłę. Epoka ta rozpoczęła się w schyłku XVI wieku i trwała aż do 1764 roku, kiedy to na tron polski wstąpił Stanisław August Poniatowski.

Filozofia Epoki

Barok to czas, w którym ogromne odkrycia naukowe skłoniły ludzi do zwątpienia w dotychczasową wiedzę. Charakterystyczny dla tej epoki był zwrot ku religijności, połączony z kryzysem duchowym i intelektualnym. René Descartes (Kartezjusz) z racjonalizmem i słynnym "Cogito, ergo sum" (Myślę, więc jestem) oraz zakład Blaise'a Pascala stanowią kluczowe postaci filozoficzne tego okresu.

Światopogląd Epoki

Barok to okres licznych konfliktów, głównie religijnych, z dominującą monarchią absolutną. Pojawia się wątpliwość co do możliwości poznawczych i naukowych, co prowadzi do ponownego zwrócenia się ku religii w pesymistycznym ujęciu. Ulotność życia była tak odczuwalna, że przyziemne szczęście straciło dla wielu na znaczeniu.

Gatunki Utworów, Przykłady Literackie

1. **Poezja Liryczna:** np. "Święty Boże" Jana Andrzeja Morsztyna, emocjonalna i często o tematyce religijnej.
2. **Poezja Metafizyczna:** np. "Nierówności całego świata" Daniela Naborowskiego, refleksyjna, skupiona na istocie świata.
3. **Poezja Dworska i Panegiryczna:** np. utwory Wacława Potockiego, celebrujące życie dworskie i władców.
4. **Dramat:** np. "Żywot Józefa" Szymona Zimorowica, często o tematyce religijnej lub moralizującej.

Typowe Środki Artystyczne Baroku

1. **Antyteza:** kontrastowanie przeciwstawień.
2. **Hiperbola:** przesadne przerysowanie dla wzmocnienia efektu.
3. **Oksymoron:** łączenie sprzecznych pojęć.
4. **Metafora i Alegoria:** obrazy symboliczne.
5. **Paradoks:** zdania pozornie sprzeczne, lecz zawierające głębsze znaczenie.

Wzorce Osobowe Epoki

1. **Władca:** oświecony, dbający o dobro państwa.
2. **Żołnierz:** honorowy, odważny, poświęcający się.
3. **Dama Dworu:** ucieleśnienie cnót i elegancji.
4. **Asceta, Pustelnik:** skoncentrowany na życiu duchowym, rezygnujący z dóbr materialnych.

Nurty Poezji Barokowej

1. **Konceptyzm:** Paradoksy, oryginalne metafory, zaskakujące połączenia myślowe. Przedstawiciele: Jan Andrzej Morsztyn, Daniel Naborowski.
2. **Nurt Ziemiański:** Ideał życia wiejskiego, harmonia z naturą, praca rolna, piękno przyrody.

Cechy Sztuki Barokowej

Sztuka barokowa charakteryzuje się silną ekspresją, przepychem, teatralnością i dynamiką. Często ukazywana jest również brzydota. Sztuka miała zadziwić odbiorcę i wywołać refleksję. Charakterystyczne są iluzjonizm oraz motywy mitologiczne i biblijne.

Pojęcia

- **Marinizm:** przesada, bogactwo metafor i porównań.
- **Konceptyzm:** ciągle zaskakiwanie odbiorcy w oryginalny sposób.
- **Makaronizm:** wplecenie zwrotów czy zdań z innego języka.

- **Sarmatyzm**: mit o pochodzeniu Polaków od Sarmatów, wiara w wojowniczość i religijność.
- **Kontrreformacja**: reakcja na reformację, indoktrynacja, karanie niewiernych.
- **Motyw vanitas**: motyw marności, przemijania.
- **Elipsa**: celowe pominięcie słów w zdaniu.
- **Peryfraz**: omówienie zamiast bezpośredniego nazwania.
- **Przerzutnia**: przeniesienie części zdania do następnego wersu.

Skąpiec

Treść

Walery i Eliza chcą wziąć ślub, ojciec Elizy czyli tytułowy skąpiec nie chce jednak do tego dopuścić, brat Elizy pokochał Mariannę i również boi się że ojciec nie pozwoli na ich ślub. Okazuje się, że ojciec ma już plany - dla Kleanta ma upatrzoną wdowę a dla Elizy ma Anzelma. Ojciec - Harpagon stara się zorganizować przyjęcie, klasycznie jak najmniejszym kosztem, Kleant i Marianna wyznają swoje uczucia, Harpagon nie może odmówić podarowania pierścienia i innych drogości by znów nie wyszedł na skąpca, Harpagon chce wydziedziczyć Kleanta jeśli nie zrzeknie się swoich uczuć do Marianny. Walery wyznaje uczucia do Elizy, Harpagon jest jeszcze bardziej zdenerwowany, okazuje się, że Walery to syn Anzelma i brat Marianny, Kleant oferuje ojcu szkatułkę jeśli zgodzi się na ich związek. Zarówno Marianna i Kleant jak i Walery Eliza biorą śluby a Harpagon jest szczęśliwy z dorobku.

Charakterystyka bohaterów

Harpagon - Ojciec, skąpiec. Jest lichwiarzem, jego głównym celem w życiu jest zbieranie pieniędzy, i tylko to się dla niego liczy, szczęście rodziny jest nieważne. Zniechęca się na pozwolenie na małżeństwa swojego potomstwa tylko ze względów finansowych.

Kleant - Syn Harpagona, zakochany w Mariannie, nie ma dla niego znaczenia stan finansowy, buntuje się przeciwko ojcu.

Eliza - Cóрка Harpagona, zakochana w Walerym, nie chce wiązać się z Anzelmem który jest od niej dużo starszy, chce by problemy rozwiązał Walery

Marianna - Córką Anzelma, zakochana w Kleancie, matka chce by pobrała się z Harpagonem, nie potrafi się sprzeciwić matce

Walery - Zakochany w Elizie, sprytny i zdeterminowany by poślubić Elizę, okazuje się, że jest zaginionym synem Anzelma i bratem Marianny

Anzelm - Ojciec Walerego i Marianny, nie myśli o własnym interesie, chce dobra dla swojej rodziny

Problematyka - tldr: pieniądze i fałszywość ludzi, krytyka społeczeństwa

Motywy literackie

Skąpstwo

Miłość - prawdziwe uczucie, z dala od kalkyulacji Harpagona

Rodzina - złożoność relacji w rodzinie, konflikt interesów

Oszustwo, hipokryzja, fałsz - każdy gra by swoje zgarnąć

Obraz rodziny

Dysfunkcyjna rodzina z konfliktem interesów. Ojciec jest despotycznym władcą rodziny który ustawia nawet mariaże, przez skąpstwo nie chce dopuścić do "nieopłacalnych" małżeństw

Rodzaje komizmu

Postaci - postać jest karykaturą

Absurd - ekstremalne oszczędzanie Harpagona

Słowny - dowcipy, przeinaczanie słów przez Ojca

Sytuacyjny

Relacja między harpagonem a córką

Harpagon - Córką to relacja ciężka, chce podporządkować ją do swoich interesów, ona mimo że tego nie chce i sprzeciwia się to nie jest na tyle aktywna, sprzeciwia się też mariażowi z Anzelmem. Końcowo ojciec zostaje przekupiony by doszło do ślubu

Romeo i Julia

Treść

Romeo jest zakochany w Rozalinie, która nie odwzajemnia. Na balu u Kapuletich poznaje Julię w której od razu się zakochuje, mimo pochodzenia z dwóch pokłóconych ze sobą rodów wyznają sobie miłość i chcą wziąć ślub. Zakonnik Ojciec Laurenty zgadza się potajemnie udzielić im ślubu, pod przykrywką pójścia do spowiedzi. Tybalt zaczepia Romea, Mercurio sprowokowany ginie z rąk Tybalta po czym Romeo go zabija, zostaje przez to wygnany z Werony. Julia zamiast oplakiwać śmierć osoby ze swojego rodu, lamentuje nad wygnaniem Romea który odwiedza ją potajemnie w nocy po czym wyrusza na wygnanie. Rodzice Julii decydują się na jej mariaż z Parysem, Laurenty wymyśla plan by podać jej napój który sprawi, że będzie wyglądać jakby zmarła, wtedy Romeo po nią przyjdzie i ucieknie z nią na wygnanie. Julia pod tym planem daje zgodę na ślub, zażywa miksturę. Baltazar daje Romeowi informację o śmierci ukochanej, ten kupuje truciznę i udaje się do jej grobowca, wysłannik który miał mu dać informację o podstępnie nie dociera. Parys spotykając Romea w grobowcu chce go aresztować, jednak w walce ginie. Romeo ostatni raz żegna się z Julią i wypija truciznę leżąc

obok niej. Julia budzi się ze snu, gdy znajduje Romea zabija się sztyletem. Rodzina Kapuleów i Monteki widząc do czego doprowadził konflikt końcowo się godzą.

Charakterystyka bohaterów

Romeo - syn Montekiego, nieszczęśliwie zakochany, robi wszystko by być z Julią, impulsywny (szybkość podejmia decyzji o ślubie), romantyczny, tragiczny (nie zawaha się zrobić wszystkiego by z nią być)

Julia - córka Kapuleta, nie myśli o małżeństwie aż nie poznała Romea, zakochuje się nie wiedząc, że jest z poklęconego rodu. Dojrzała emocjonalnie, zdeterminowana (sprzeciwia się rodzicom), lojalna (mogła zaakceptować nowy ślub i zapomnieć o Romeu), odważna (nie boi się sprzeciwu ani zazycia niebezpiecznej mikstury, popełnienia samobójstwa)

Kapulet - ojciec rodu Kapuletich

Pani Kapulet - Matka Julii, uznaje że ślub z Parysem to będzie dobry pomysł dla córki

Ojciec Laurenty - Zakonnik, robi rzeczy by złagodzić spór, pozostaje po stronie Romea, tworzy plan wypicia napoju nasennego.

Monteki - ojciec Romea, twórca rodu

Pani Monteki - umiera z tęsknoty za synem

Motywy literackie

- Miłość, zakazana miłość
- Konflikt rodzinny
- Fatalizm
- Śmierć
- Poświęcenie

Obraz miłości

Miłość jest tu ukazana jako najważniejsza wartość w życiu, intensywna i wybuchowa, w pewnym stopniu destrukcyjna, jest przeznaczeniem które nie może być zatrzymane przez nikogo.

Utwór jako dramat szekspirowski

- Tragedia jako klamra całej fabuły
- Zerwanie z decorum - jednorodność stylistyczna
- Odrzucenie zasady trzech jedności, wszystko dzieje się wielowątkowo w wielu miejscach o różnym czasie
- Fatum, nieuchronność pewnych wydarzeń

Daniel Naborowski

- **Treść:** Poezja Naborowskiego koncentruje się na kruchości życia i marności doczesnych spraw. Używa licznych metafor i antytez, aby ukazać przemijanie i ulotność ludzkiego istnienia.
- **Cechy charakterystyczne:**
  1. Zamiłowanie do paradoksów i oksymoronów.
  2. Intelktualizm i erudycja.
  3. Gry słowne i zaskakujące połączenia myślowe.
  4. Tematyka vanitas i refleksja nad przemijaniem.

Jan Andrzej Morsztyn

- **"Do trupa":** Utwór porusza tematykę przemijania i marności życia, przedstawiając dialog z trupem jako przestrożę przed próżnością świata.
- **"O swej pannie":** Pelen metafor i porównań utwór, który opisuje urodę i zalety ukochanej w sposób przesadny i konceptystyczny.
- **"Niestatek":** Wiersz opisujący zmienność losu i ulotność szczęścia.
- **Cechy charakterystyczne:**
  1. Skłonność do przesady i hiperboli.
  2. Elegancki i wyszukany styl.
  3. Zainteresowanie motywami miłosnymi i vanitas.
  4. Używanie metafor i paradoksów.

Mikołaj Sęp-Szarzyński

- **"Sonet IV":** Rozważania na temat przemijania i relacji człowieka z Bogiem.
- **"Sonet V":** Refleksje nad ludzką kondycją i poszukiwanie sensu życia w kontekście wiary.
- **Cechy charakterystyczne:**

1. Głęboka religijność i mistycyzm.
2. Filozoficzna refleksja nad światem.
3. Skłonność do introspekcji i analizy wewnętrznej.
4. Użycie sonetu jako formy poetyckiej.

"Pamiętniki" Paska

- **Treść:** "Pamiętniki" Jana Chryzostoma Paska to szczegółowy opis życia i przygód autora, będącego szlachcicem i żołnierzem, ukazujący obraz życia szlacheckiego w XVII wieku.
- **Gatunek:** Pamiętnik, literatura faktu.
- **Cechy charakterystyczne:**
  1. Realistyczne przedstawienie codzienności szlacheckiej.
  2. Elementy humorystyczne i anegdotyczne.
  3. Obraz sarmatyzmu i jego cech charakterystycznych.
  4. Żywy i obrazowy język, pełen barw i szczegółów.